

Гаetano Доніцетті: зруйнований талант

Видатний італійський музикант, один із найвідоміших оперних композиторів першої половини XIX ст. Гаetano Доніцетті (1797–1848) був надзвичайно плідним митцем, який писав довершені твори швидко й легко. Хоча йому довелося зіткнутися з певними труднощами в реалізації свого хисту, вже в молодому віці він уповні пізнав успіх та визнання загальноєвропейського масштабу. Його блискучі опери «Лючія ді Ламмермур», «Любовний напій», «Дон Паскуале», «Анна Болейн» та інші й досі ставлять по всьому світу. Однак після досягнення 40-річчя маестро спіткала низка сімейних трагедій, депресія, а також тяжка форма сифілісу, що перейшов у третинну стадію. Це призвело до ураження центральної нервової системи та незворотних психічних розладів, зруйнувало не лише його талант, а й забрало життя.

Він стане великим композитором

Гаetano Доменіко Марія Доніцетті народився 29 листопада 1797 р. у м. Бергамо (Ломбардія, Італія) у бідній сім'ї, ставши п'ятим із шести дітей. «Моє народження оповито таємницею, адже я з'явився на світ під землею, у підвалі [передмістя] Борго-Канале, куди ніколи не проникав промінь сонця», — говорив він пізніше. Його батько Андреа, чоловік похмурий, але добрий, походив із багатодітної родини, у якій було 19 дітей. Тож після одруження зі швачкою Доменікою Нава він ледве зводив кінці з кінцями, займаючись кравецтвом. І лише завдяки допомозі Товариства милосердя йому вдалося 1804 р. отримати місце швейцара в ломбарді та нарешті перевезти сім'ю з підвалу до окремої квартири.

Із трьох доньок Доніцетті жодна не дожила до зрілого віку, передчасно померши від туберкульозу і крововиливу в мозок. Усі троє синів мали неабиякі музичні здібності. Старший Джузеппе навчався музиці у свого дядька, грав на флейті, співав у хорі, виступав у театрі, а згодом став військовим музикантом і навіть очолив оркестр османської армії в Константинополі. Середній син Франческо грав на клавесині та трубі, керував міським аматорським оркестром, проте працював у ломбарді.

Найменший Гаetano, якого батько мріяв побачити адвокатом, теж цікавився лише музикою. Він зроставав жвавим і вразливим хлопчиком. Ще в дитинстві йому подобалося гуляти на самоті містом, роздивлятися архітектуру, слухати церковні співи. А у віці 8 років майбутній митець отримав можливість вступити до Благодійної музичної школи, нещодавно відкритої Джованні Сімоне

Майром, капельмейстром міського собору і видатним композитором. У закладі, крім основ вокалу, гри на музичних інструментах, теорії музики та композиції, викладали також граматику, арифметику, історію, географію, літературу, що дало змогу хлопчику здобути загальну освіту.

Попри те, що Гаetano був непосидючим і забіякою, старанно вчився, багато читав самостійно і став одним із найкращих учнів. Однак головною умовою безкоштовного навчання був спів у хорі капели, а він мав вроджений дефект голосових зв'язок, через що на третій рік його відрахували із закладу. Майр одразу ж заступився за здібного учня, у якому вже розгледів непересічний талант. «Він стане великим композитором», — нібито сказав учитель.

Доніцетті виправдав усі сподівання Майра. Упродовж дев'яти років, проведених у школі, він опанував не лише основи композиції та низку музичних інструментів (клавесин, скрипку, флейту, контрабас, орган), а й виконував обов'язки бібліотекаря та маестрино (помічника молодших учнів). Майра він шанував як другого батька. Саме він клопотав про переведення Гаetano до музичного ліцею в Болоньї (коли знову постало питання про його відрахування) і навіть особисто збирав гроші на його переїзд.

У жовтні 1815 р. юнак став учнем класу контрапункту Болонського ліцею, де викладав відомий педагог Станіслао Маттеї. Із новим наставником у нього теж склалися більш ніж приязні стосунки. Крім того, у Болоньї він отримав можливість спілкуватися з музикантами й письменниками, відвідувати концерти, купувати ноти і книги. Саме до цього періоду належать його перші самостійні

Гаetano в дитинстві

Батьки Доніцетті, 1833

Брат Джузеппе

композиції. Для літнього іспиту 1816 р. Гаetano написав дві симфонії для повного оркестру і, доки йшли репетиції, створив ще симфонію для роялю на 230 тактів у вигляді шкільної вправи. На партитурі вказано: «Написано за годину із чвертю, закінчено до обіду».

Біограф Джуліано Донаті-Петтені із цього приводу зазначав: «Уже тоді проявилось незвичайне прагнення Доніцетті не лише сприймати прекрасне, а й відтворювати його... Він задумував свій твір і записував його майже одночасно. Сидячи за столом у кімнаті або в будь-якому іншому місці, він писав музику, ні на хвилину не підходячи до фортепіано, ніби накидав лист якомусь родичеві, навіть якщо довкола був неймовірний шум».

Завжди готовий дарувати світу нові опери

Ще під час навчання в ліцеї Гаetano створив три опери й надалі уперто пробивався саме в цьому напрямі. Після безуспішних спроб укладення контракту з театром у Вероні він змушений був повернутися до Бергамо. Це був важкий період у житті 20-річного композитора: сім'я бідувала, очікувала від нього хоч якогось заробітку і не вірила в його покликання.

А 1818 р. він написав оперу «Енріко, граф Бургундський», яку зміг поставити у Венеції, однак її визнали безликою. Утім, Доніцетті не опускав рук і продовжував створювати оперу за оперою, не маючи жодної впевненості, що хоч десь вони вийдуть на сцені. Критика, байдужість публіки, відмови від повторних вистав — усе це давало йому цінний досвід і тільки розпалювало його прагнення до самовдосконалення та наполегливість у досягненні мети. «Грошей мало, праці багато, але нічого не вдієш», — нарікав він в одному з листів. Щоб якось протриматись, він улаштувався диригентом до театру.

Зрештою завдяки допомозі Симоне Майра митець переїхав до Рима й уклав контракт зі столичною оперою. Поставлена на початку 1822 р. «Зораїда Гранатська» стала його першим гучним успіхом. Але наступні його твори не всі були зустрінуті прихильно, деякі просто зазнали провалу. Гаetano за чотири роки (1824–1828) написав понад десять опер.

Із-поміж них найбільшу популярність здобув «Гувернер у скруті», якого ставили не лише в Італії, а й за кордоном. Хоча справжнє міжнародне визнання до нього прийшло після прем'єри «Анни Бoleйн» 1830 р. А подальші «Любовний напій» (1832), «Лукреція Борджіа» (1833), «Люція

ді Ламмермур» (1835) утвердили його як найбільш затребуваного італійського оперного композитора.

Біографи стверджують, що його уява не відпочивала жодної хвилини: музика приходила до нього скрізь, у всіх довколишніх речах він знаходив гармонію та завжди був внутрішньо налаштований на креатив. Доніцетті думав і працював навіть тоді, коли, здавалося, був зайнятий іншою справою. Як пригадували близькі, він міг просто під час бесіди чи застілля відійти вбік і занотовувати мелодію. Наділений вродженим відчуттям прекрасного, маестро володів видатною технічною майстерністю і невичерпною творчою енергією, завдяки яким писав композиції з неймовірною швидкістю й легкістю, «подібною до природності плодоношення квітухих дерев». Крім того, у нього були певні практичні хитрощі, як-от спеціальна картотека, куди він групував за розділами різні невикористані чи вилучені фрагменти, які за потреби влучно припасовував до нового твору.

Водночас на загал Гаetano стверджував, що опери вартують йому величезних зусиль, а в листі до друга зізнавався: «Прошу Вас, не розкривайте мої секрети, бо публіка або не повірить, або вирішить, що вони написані нашвидкуруч. Можете уявити, щоб автор писав похапцем для Парижа чи Відня?» Насправді ж усі партії для «Анни Бoleйн» він виконав за місяць, «Любовний напій» постав за два тижні, «Дон Паскуале» — за 11 днів, а «Марія ді Роган» — за вісім! За такої швидкості митцеві завжди було важко знайти вправного лібретиста, тож інколи він починав складати музику ще до появи лібрето, або навіть створював його сам, адже також володів і поетичним даром і вмів тонко відчувати мелодіку мови.

Окрім написання опер, Доніцетті займався їхньою постановкою. Він постійно їздив не лише Італією, а й Європою, укладав контракти з різними театрами, особисто проводив репетиції, інколи ще й сам диригував. Усе це також ставало чималим стресом для нього, бо нерідко виставу необхідно було поставити за рекордні терміни. Наприклад, оперу «Аліна, королева Голконда» 1828 р. у Генуї йому довелося організовувати за тиждень, бо королю пообіцяли, що вона вийде в понеділок. У Парижі він готував одночасно «Дона Себастьяна, короля Португальського» і «Марію ді Роган», які вийшли з різницею в один день, і це при тому, що у виставі було задіяно близько 500 осіб балету. Іноді під час постановки одного твору він уже паралельно працював над написанням іншого.

Базиліка Санта Марія Маджоре

Джованні Сімоні Майр

Станіслао Маттеї

Молодий композитор

За підрахунками дослідників, перу Гаetano належать 74 опери (до того ж усі дуже різні за жанрами), 34 гімни та кантати, 10 музичних п'єс з оркестровим супроводом, 116 духовних творів (мотети, гімни, духовні пісні, меси), 186 вокальних композицій для голосу й фортепіано, чотири симфонії, концерт для англійського ріжка, квартет для арф, збірки балад, пісень, баркарол і романсів тощо. Його «плодовитість» та успіх незмінно викликали заздрощі: на нього малювали карикатури, зображаючи, що він пише двома руками відразу, замовляли спеціальні розгромні статті в пресі, чинили перешкоди тощо.

Однак Доніцетті завжди лишався осторонь будь-якої конкуренції, хоча нерідко й нарікав на труднощі: «Що тільки не доводиться пережити, щоб поставити в Парижі оперу! Інтриги, ворожнеча, журналісти, дирекція... Я не знаю, чи стане мені сил, так багато різних складнощів і такі вони непередбачувані, що просто не можу більше».

Я один на землі

Композитор був привабливим чоловіком: високий на зріст, стрункої статури, із гарними рисами обличчя та в'юнким волоссям. Оточення цінувало його освіченість, вихованість, дотепність, енергійність і щирість. Тож не дивно, що він завжди подобався жінкам, хоча відомо й про його нерозділені почуття до такої собі Джудітті Паганіні, яка розбила йому серце.

Перебуваючи в театральному середовищі та у вищому світі, Гаetano, вочевидь, мав чимало любовних пригод — як з актрисами, так і зі знатними дамами, але не афішував це. Друзям він зазначав: «Я люблю пожартувати й позаліцятися нерідко більше на словах, ніж на ділі. Знаю, ви вважаєте мене ловеласом, здатним упадати за всіма жінками, які тільки траплялися на моєму шляху, та не слід плутати любов'язність із зальотами».

А першого червня 1828 р. після тривалого знайомства 30-річний митець одружився з 19-річною Вірджинією Васселлі, сестрою його друга. У листі до Майра він писався: «Та, яку я обрав собі в подружки, більш ніж гідна мене. Це донька чудових батьків, з аристократичним вихованням, але не чваниться ним, з ідеальною репутацією, уміє пристосовуватися до всього, мене поважає і кохає, де б я не був — поряд чи далеко». Не останню роль відіграло і її багате придане, про яке він хвалився батькам.

Молодята оселились у Неаполі, де згодом Доніцетті обійняв посаду професора консерваторії. Його авторитет

як викладача був дуже високим, водночас він суміщав педагогіку з творчістю і постійними гастрольями Європою.

А 29 липня 1829 р. Вірджинія народила хлопчика, який, на жаль, прожив лише 13 днів. У листі до батька композитор так описував цю подію: «Найкращі лікарі оглядали дружину, сумнівалися в її вагітності. І тому вона приймала різні засоби, які призначали лікарі. Малюк народився семимісячним, а на голові в нього була дуже широка жила — від вуха до вуха. Через сім днів почалися конвульсії, він виричував очі, зовсім припинив їсти, кілька днів ще прожив, бо йому насильно вливали до рота ложку молока, а потім уже не могли розтулити йому рота. Він затих і помер. Усе ж це краще, ніж мати скалічену хворобою дитину. Кажуть, що якби немовля вижило, усе одно лишилося б інвалідом».

Удруге Вірджинія завагітніла тільки через шість років. Саме тоді в житті Гаetano почалася чорна смуга. Дев'ятого грудня 1835 року помер його батько. Митець перебував у такому відчаї, що навіть не зміг приїхати на поховання. Наприкінці року в Мілані провалилася його опера «Марія Стюарт». Подальша успішна прем'єра «Велізара» на початку 1836 р. у Венеції та нагородження орденом Почесного легіону (найвища державна нагорода Франції) не змогли полегшити його депресії. Згодом він дізнався, що його новонароджена дитина прожила лише кілька годин. Доніцетті негайно виїхав до дружини в Неаполь, але через епідемію холери його помістили в карантин у Римі, і там він отримав звістку, що 10 лютого від інсульту померла його мати.

«Якби мій організм не був таким міцним, чому я сам дуже дивуюсь, я б вирушив слідом за батьками! Тільки три місяці я був відсутній, та за цей час втратив батька, матір і доньку, а жінка захворіла, — нарікав він в одному з листів. — Я занурився в невимовний смуток, із якого мене може вивести тільки час, якщо він залишиться в мене для життя».

Попри все, композитор знайшов у собі сили і продовжував працювати. У цей тяжкий період він створив фарси «Дзвіночок» і «Бетлі», оперу «Осада Кале», скрипковий квартет, випустив збірки пісень, а також поставив оперу «Піа ді Толемеї».

А 13 червня 1837 р. Вірджинія передчасно народила сина, який теж одразу помер. Після пологів її стан стрімко погіршувався, і 30 липня вона теж пішла із життя. Через епідемію холери її поховали того самого дня, але серед

Вірджинія Васселлі

Гаєтано та його друзі в Бергамо, 1840

Доніцетті, 1837

біографів і досі немає єдиної думки щодо діагнозу дружини митця. На підставі задокументованих симптомів вони припускають післяпологову лихоманку, віспу чи скарлатину, що перейшла в менінгіт, тощо. Дослідник В. Ешбрук переконаний, що її смерть (як і смерть їхніх дітей) спричинив переданий від Доніцетті сифіліс, яким він заразився, імовірно, незадовго до одруження.

Абсолютно спустошений втратою, Гаєтано ночував по друзях, бо не міг бачити власний дім, почувався невимовно самотнім і сподівався лише на те, що скоро й сам помре від холери. «Ніколи так пристрасно не закликав смерть, як зараз, — писав він до швагра. — Від того дня, коли сталося нещастя, я їв усе, щоб зрозуміти, чи візьме мене хвороба. Але або холера вже відступила, або не настав ще мій час».

Як зазначає Дж. Донаті-Петтені, від самогубства його врятувало тільки мистецтво, а також узяті на себе професійні обов'язки, які були для нього непорушними. Спочатку Доніцетті нарікав, що йому дуже важко працюється (у голові порожньо, перо випадає з рук, нічого не можу робити), намагався якось відволіктися, «але чим більше стараюся, тим більше знову впадаю у відчай». Крім цього, маестро спіткала низка творчих невдач. На початку 1838 р. у Венеції зазнала провалу його опера «Марія ді Руденц». А в Неаполі за надмірну релігійність заборонили постановку «Поліевкта», а виконавець головної партії Адольф Нуррі, украй чутливий і депресивний, учинив суїцид, викинувшись із балкона готелю. «Я один на землі, і я ще живий!» — бідкався Гаєтано і, подавши у відставку з посади викладача консерваторії, переїхав до Парижа.

Засуджений до каторжних робіт

Надалі композитор занурився у вир нових вдалих проєктів. Окрім написання опер, репетицій і диригування, він ще й перекладав власні твори французькою: «Я засуджений до каторжних робіт, і не можу ні скиглити, ні просити помилування, бо сам виніс собі цей вердикт». Успіх Гаєтано був справді тріумфальним, але Доніцетті й не думав зупинитись, лишився невтомним, видаючи за цих обставин усе досконаліші роботи. Тоді як більшість музикантів уповільнювали темп або навіть ішли на відпочинок, досягши успіху та високих гонорарів, він продовжував дотримуватися свого надміру переповненого графіку. Його опери ставили в усіх театрах Європи, вони зробили його багатим і популярним, але не змінили

його депресивних настроїв: «Я в печалі, хоча й осипаний почестями, аплодисментами, всюди вітають мене. Неважливо! Ніщо не заповнить цю порожнечу».

Вистави й світські заходи, які відвідував Гаєтано, не позбавляли його відчуття самотності. Часом він навіть починав розмови про новий шлюб, зокрема повідомляв друзям, що повернеться до Неаполя, де має на оці наречену, однак задум свій так і не здійснив. Митець то їздив до Швейцарії з однією заміжною дамою, то в Мілані виходив на публіку з давньою знайомою-вдовою, то якась мадам пів року його ігнорувала. Але переважно він жорстко припиняв будь-які домисли щодо свого особистого життя та все частіше говорив про власний вік (щойно перетнувши 40-річну межу), нездужання і наближення смерті: «Не сьогодні-завтра я можу піти, не попрощавшись», «Якщо знадоблюся Богові, то я готовий». Ще до одруження він часто потерпав від головного болю. Наприклад, близькі знали, що, прокинувшись раніше 8-ї ранку, Доніцетті неодмінно нарікав на мігрень і ще кілька годин залишався у спальні. Нерідко ці больові відчуття супроводжували процес його творчості, тож він писав прямо в ліжку. За його словами, у нього «горіла» голова і здавалося, ніби біль локалізується то праворуч, то ліворуч — залежно від того, веселу чи сумну музику він створював.

Але в квітні 1829 р. на тлі виснажливої праці в митця розвинулися незрозумілі конвульсії, аж на губах виступала піна. Вони тривали два тижні, і через це довелося перенести прем'єру опери «Єлизавета в замку Кенілворт». А за рік, під час невдалої постановки «Потопу», конвульсії сталися з ним прямо в театрі і його мусили терміново везти додому.

У паризький період до мігрени додалася висока температура та лихоманка: «...жар зазвичай зумовлює в мене сильне нервово збудження і моя голова тепер часто страждає від цієї хвороби». На думку сучасних фахівців, усе це в поєднанні з депресією було провісником майбутнього прогресивного паралічу.

Цікаву гіпотезу висловили дослідники Енід і Річард Пешелі з Єльського університету: захворювання Гаєтано знайшло опосередковане відображення в сценах божевілля з його опер. Драматичні фінали «Анни Бoleйн», «Лінди ді амуні» та «Лючії ді Ламмермур», де виступають нестямні героїні, досі вважаються одними з найсильніших в історії мистецтва. Психічно неврівноважені дійові особи фігурують також і в інших його творах — «Римський

Доніцетті, 1842 р.

Філіп Рікор

Луї Калмейль

Габріель Андраль

острів», «Безумець із Сан-Домінго», «Марія Паділья», «Пуритани». Гаetano був майстром передачі засобами музики й голосу таких патологічних станів, як дезорієнтація, галюцинації, маячня та ін. Власне, він зумів зобразити руйнівний вплив психозу на особистість.

Не дивно, що на його виставах вражені глядачі не могли спинити ридань, а критики сперечалися, чи не божевільний сам автор. Психічні розлади його персонажів відтворено настільки переконливо та клінічно точно, що лікар-психіатр О. Терьохін навіть намагався встановлювати їм діагнози. Так, Люція ді Ламмермур страждає на гострий поліморфний розлад (реактивний параноїд), як і Ельвіра з «Пуритан»; Лінда ді Шамуні впадає в реактивну депресію тощо.

Майже руїна

Навесні 1842 р. митець переїхав до Відня, де йому запропонували посаду придворного композитора й організатора королівських концертів. Гаetano перебував у zenіті слави і став улюбленцем віденського двору, однак саме тоді проявилися зміни в його особистості — у звичках, смаках, способі життя.

Завжди товариський і гостинний, Доніцетті почав уникати колег і відмовляв у візитах більшості друзів. Як правило, стриманий і наполегливий, він раптом зробився вкрай нетерплячим і втратив упевненість у собі: якщо раніше труднощі лише розпалювали його до боротьби, то тепер вимотували й зносили. «Якщо почуєте, що я помер, згадуйте про мене», — говорив Гаetano.

Утім, періоди чорної меланхолії в нього змінювалися короточасними моментами просвітлення з райдужними планами на майбутнє. На підставі цього дослідники Джон Аллітт і Герберт Вайншток припускали наявність у Доніцетті ймовірного біполярного афективного розладу.

Митець став дуже чутливим до змін погоди, особливо погано переносив холод, а виснажлива лихоманка не полишала його за будь-якого сезону. Лікарі обкладали йому горло гарячою гірчицею, але це приносило лише тимчасове полегшення. Через мозолі на ногах він кульгав і тому застосовував гарячі ванни. Від постійного болю в ділянці потилиці йому ставили п'явок і нарівні пластирі. Також додалися шлунково-кишкові проблеми та почали випадати зуби. Сам композитор сприймав це як ознаки якоїсь нової хвороби. Хоча найімовірніше це були симптоми нелікованого сифілісу.

«Усе це свідчить про те, що скоро мені кінець», — підсумовував Доніцетті і продовжував працювати як одержимий, ніби прагнучи встигнути створити якомога більше, усупереч тому що «нерви розладнюються щоразу, як пишу». Медики застерігали його від надмірної інтелектуальної праці та навіть від сильних емоцій після перегляду трагедій. Вони призначили йому діету (бульйон, розбавлене вино, виключити перець, гриби), споживання їжі за графіком із подальшими прогулянками, а ще настоянку арніки чотири рази на день.

Крім того, він нарікав на втому, нездатність зосередитися, втрату пам'яті, раптові напади люті. «Хвороба моя безсумнівна, — зізнавався Гаetano швагрю. — Я вже майже руїна, просто дивом тримаюся на ногах». А 1845 р. захворювання вийшло з латентної фази, тож ураження його мозку стало очевидним для оточення. Траплялося, що він раптом замовкав під час розмови або переривав бесіду; його завжди жваве й дотепне мовлення несподівано робилося повільним. Під час концерту в Парижі митець так не уважно диригував оркестром, що ледь не провалив увесь виступ, а на одному з прийомів безладно бренькав на роялі, чим налякав гостей. Одного разу він їхав із друзями на пікнік і п'ять разів зупиняв карету біля цукерень, щоб купити солодоців, проте щоразу про це забував.

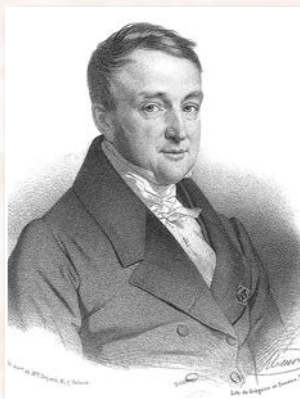
Доніцетті почав плутати реальність і химерні ідеї, розповідав, що відчуває якусь перегородку між півкулями мозку, що по ньому то б'є із середини якийсь молот, то його пронизує блискавкою тощо.

Неодноразово він непритомнів і якось провів на підлозі біля ліжка близько 12 годин. Але найгірше йому було вночі, коли він то прокидався від того, що відчував, «як голосно стукає моє серце», то зовсім втрачав орієнтацію в просторі. У листі до друга читаємо: «Мої нерви такі натягнуті, цієї ночі я падав із ліжка, мені здалося, ніби воно перевертається та накриває мене. Я не знав, чи живий ще, бо падав униз головою і не міг допомогти собі руками, ніби мене душили. Тепер прошу служника спати в моїй кімнаті та лишати нічник».

Передостанню його оперу «Дон Себастьян Португальський» було створено 1843 р., ця постановка вкрай знесилила його. А 1844 р. композитор написав останній свій твір — «Катерина Корнаро», але вже не мав сил керувати репетиціями та навіть не прийшов на прем'єру. У травні 1845 р. він узявся за нову оперу, але далі плану не пішов і розірвав контракт.

Ж.-Е. Ескіроль

Жак Жозеф Моро де Тур

Портрет Донетті, 1848

Баронеса Басоні-Скотті

Його запрошували за кордон, пропонували вигідні умови, але Гаetano вже всім відмовляв, натомість сам переїхав до Франції. Йому було важко не те що ходити, а навіть стояти, він лише зрідка вибирався на прогулянки містом, і то нетривалі й у супроводі товаришів.

Провалля

А після того як у серпні 1845 р. композитор знепритомнів прямо посеред вулиці, до нього було запрошено консилиум лікарів. Серед них — Габріель Андраль, засновник наукової гематології, і Філіп Рікор, один з основоположників сучасної венерології, відомий тим, що виокремив первинні, вторинні й третинні ознаки сифілісу та описав ураження нервової системи за останньої стадії цієї хвороби. Медики встановили діагноз «спинномозковий сифіліс», але мали різні погляди щодо методів лікування, тому рекомендували пацієнту повністю відмовитись від роботи та змінити клімат, чому він дуже зрадів і навіть говорив, що вже почувається набагато краще. Втім, невдовзі його стан значно погіршився: наприкінці року Доніцетті вже не міг тримати голову, кожен рух завдавав йому болю, а розум почав затьмарюватися. За певний час до цього він так описував свої передчуття: «Бачу провалля, у яке падаю, і немає в мене сил піднятися». На Різдво приїхав його племінник Андреа (син брата Джузеппе), який почав його доглядати, а на початку 1846 р. скликав новий консилиум. До Ф. Рікора приєднався Луї Флорантен Кальмейль, психіатр, який спеціалізувався на мозкових ураженнях за прогресивного паралічу сифілітичного походження. Вони констатували у Гаetano сповільненість рухів і мовлення, ослабленість м'язової діяльності, загальмовану розумову активність, що стало наслідком хронічного запалення основних нервових центрів, ускладненого розливом серозної рідини в мозку. У їхньому висновку значилося, що митець «є жертвою психічного захворювання та не здатен усвідомлювати власних дій і рішень». Було рекомендовано «ушпиталити його до медзакладу, який спеціалізується на лікуванні пацієнтів із церебральними та інтелектуальними захворюваннями».

Найближчий такий заклад знаходився в передмісті Парижа Іври-сюр-Сен, призначався для заможних пацієнтів і більше нагадував оздоровчий курорт з окремими комфортними будиночками для них, розкиданими в парку. Його було засновано 1828 р. за ініціативи Жана-Етьєна Ескіроля, видатного лікаря та педагога, одного

з основоположників наукової психіатрії, автора перших настанов щодо лікування пацієнтів у цій галузі. Цей заклад мав дуже гарну репутацію, зокрема завдяки уважному медичному персоналу.

Медичний висновок Ф. Рікора та Л. Кальмейля було передано паризькій поліції, і подальші події яскраво відображають тогочасне ставлення до психічно хворих, коли основною метою було примусово ізолювати їх від суспільства, власне, будь-якими способами. Так, Гаetano переконали, що він вирушає до Італії, а потім за містом повідомили про поломку карети й запропонували заночувати в «готелі». Коли наступного дня він поцікавився, чому не їдуть далі, розповіли історію про служника, який нібито викрав його гроші й документи. Щойно композитор спробував залишити «готель», його затримали.

Усвідомивши своє становище, він почав у відчаї писати листи друзям із проханням про допомогу (але їх ніхто не надсилав), став кричати на племінника та ображати персонал закладу, але згодом затих і надалі лишився сумирним і мовчазним. Цікаво, що через сто років там само лікувався й помер скандально відомий театральний режисер Антонен Арто (детально про нього у *HeyronNews*, 2021, № 4).

Лікарем Доніцетті був Жак-Жозеф Моро де Тур, психіатр, один із засновників клінічної психофармакології. На жаль, не збереглося жодних записів про застосоване до Гаetano лікування. Друзі лишили спогади про якісь агресивні методи — «успішні, але зі скороминущою дією». Біографи припускають, що це могли бути терапевтичні програми Рікора: ртуть — для вторинного сифілісу, йодид калію з внутрішнім введенням — для третинного.

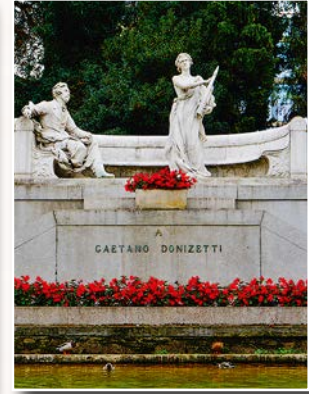
Сьомого квітня 1846 р. фахівці підтвердили, що Гаetano перебуває «в стані божевілля і загального паралічу». Його останній лист брату датований від 26 травня: «Любий Джузеппе, не хвилюйся, мені краще. Сподіваюсь їхати разом з Андреа до Бергамо... серце... брат Гаetano». Внизу сторінки було накреслено якісь ноти, а також додано живу квітку. Поліція зробила все, щоб якомога менше людей змогли побачити Доніцетті (для цього треба було отримати кілька спеціальних дозволів), але відвідувачів це не зупиняло. Завдяки їхнім нотаткам відомо, що впродовж кількох місяців його стан коливався: він ще виходив до саду і пробував грати на роялі, а далі став остаточно відстороненим, майже не реагував на присутність гостей і зберігав ясність свідомості тільки в питаннях одягу

Останні миті життя Гаetano
Доніцетті

Із племінником Андреа

Фонтан і пам'ятник маестро
в Бергамо

(щодня вимагав одягати себе в повний парадний костюм, у якому сидів аж до вечора, тримаючи в руках капелюха).

Через рік лікарі визнали марність його подальшого ушпиталення і дійшли висновку, що краще йому повернутися на батьківщину. Однак знову втрутилася поліція, яка категорично заборонила виїзд. Друзі вимагали перевезти митця хоча б до Парижа, але цього вдалося добитися лише після погроз префекту позовом.

А 23 червня 1847 р. Доніцетті вже був у столиці Франції, скликаний консиліум висловився за поїздку до Італії, однак наступні кілька місяців поліція фактично утримувала його під домашнім арештом, виставивши варту біля його квартири. У розпачі Андреа консультувався з юристами і надав детальні звіти своєму батькові. За посередництва австрійського посольства в Туреччині влада Відня через посольство в Парижі надіслала офіційну скаргу французькому уряду. Врешті-решт було отримано дозвіл на повернення митця.

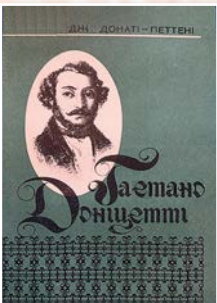
У вересні 1847 р. Гаetano вирушив у дорогу в супроводі племінника, брата Франческо, який спеціально прибув, лікаря і медбрата. Подорож різними видами транспорту тривала 17 днів, майже весь цей час Доніцетті був неприємним. Шостого жовтня його привезли до рідного Бергамо та розмістили в домі графині Розі Базоні-Скотті, яка його доглядала. Подальші місяці стан композитора не зазнавав жодних змін.

За спогадами очевидців, більшість часу Гаetano сидів у кріслі з опущеною головою та заплученими очима, їв і спав добре, майже не розмовляв (принаймні чітко), але ще реагував на звернення.

У лютому 1848 р. у нього були сильні напади лихоманки з кашлем, які минулися. А 1 квітня за вечерею його охопили епілептичні судоми, що повторилися за кілька днів. Восьмого квітня у віці 50 років Доніцетті помер. Бразильський невролог Франко Педро Матеус Кахакура характеризував його передсмертний стан як психотичний, із загальним парезом, афазією, лихоманкою, енкопрезом, енурезом і судомами. Розтин тіла Доніцетті підтвердив аномалії, які зазвичай виникають за загального парезу, як-от дилатація шлуночків, зрощення мозкових оболонок із церебральною паренхімою в поєднанні з хронічним менінгітом та енцефалітом.

Спочатку композитора поховали на кладовищі Вальтессе, а 1875 р. перепоховали у базиліці Санта-Марія-Маджоре (одна із чотирьох головних базилік Рима) біля його вчителя Сімона Майра. Як зазначав біограф Донаті-Петтені, «його геній до останнього творив, і ніхто не міг сказати, на якій стадії він зупиниться. Від «Зораїди» до «Анни Болейн», від «Любовного напою» до «Парізینی» і, нарешті, до «Маріно Фальєро», «Лючії ді Ламмермур» і «Велізарія» проходить висхідний шлях». Зупинити його натхненну творчість змогла лише хвороба.

ЩО ПОЧИТАТИ

Джуліано Донаті-Петтені
«Гаetano Доніцетті»

Книга італійського дослідника Джуліано Донаті-Петтені є белетризованою біографією життя і творчості Гаetano Доніцетті, який вважається провідним композитором оперного стилю бельканто в першій половині XIX ст. Автор описує його життєвий і творчий шлях у публіцистичній манері. Використавши великий масив фактичних і документальних даних, він вплітає у жваву оповідь листи Доніцетті, а також спогади його колег і сучасників, вибудовуючи в такий спосіб своєрідний хронологічний коментар.

ЩО ПОДИВИТИСЯ

«Лицар мрії»
(«Життя Гаetano Доніцетті»)
(1947)

(у гол. ролі — Амедео Наццарі)

Історія близьких стосунків італійського композитора Гаetano Доніцетті та Луїзи ді Черк'яри, фрейліни при неапольському дворі. Вони познайомилися, коли митець був ще одруженим, але бурхливий роман між ними спалахнув пізніше в Швейцарії. І хоча Гаetano уже овдовів, вони не могли бути разом, оскільки Луїза була заміжня за австрійським маршалом.

Підготувала **Олена Тищенко**